

УДК 94 (367) + 02 «9/12»

Наталія Солонська

СТАРОДАВНІ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В КОНТЕКСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

На основі аналізу історіографічних джерел досліджується виникнення перших бібліотек, зокрема бібліотеки Ярослава Мудрого і пропонується концепція розвитку бібліотекознавства як спеціальної галузі історичної науки.

Місце бібліотекознавства в системі спеціальних історичних дисциплін визначається її структурно-функціональними зв'язками, що утворилися в процесі історичного пізнання.

Українське бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство, архівознавство, документознавство і ще цілий ряд спеціальних історичних дисциплін ведуть свій початок з XI ст., від часу заснування в 1037 р. першої державної бібліотеки на наших землях – Бібліотеки Ярослава Мудрого¹. В XXI ст. вітчизняний бібліотечний процес, який нараховує понад тисячоліття, дедалі активніше змінюється змістовно, якісно і концептуально.

Одна з визначальних особливостей сучасного розвитку наук – тенденції і проблеми міждисциплінарної інтеграції. Бібліотекознавство як спеціальна історична дисципліна не є винятком у цій ситуації. Причому ця галузь СІД, мабуть, чи не раніше за інші науки взагалі стала активно порушувати питання про взаємозв'язок, взаємовплив, взаємопроникнення різних дисциплін, необхідність оновлення їх методик, зважаючи на розвиток методології в інших науках. Бібліотекознавство має на то свої причини, які пояснюються поступовим віддаленням дисципліни від фундаментальних наук. Це, зрозуміло, призвело до того, що проблеми бібліотекознавства залишалися впродовж кількох десятиліть у полі зору тільки самих бібліотекознавців.

Причому їх хвилювала і хвилює не міждисциплінарна проблематика як така, а найбільше – піднесення бібліотекознавства до рівня та наукових позицій фундаментальних наук².

Міждисциплінарний підхід до бібліотекознавства простежується в теоретичних працях Л.Дубровіної³, О.Онищенко⁴, які виходять у своїх працях на глибокий рівень узагальнення.

У 1992 р. В.Замлинський, М.Дмитрієнко, Т.Балабушевич та ін. виокремлюють в СІД історичне бібліотекознавство⁵, однак не порушують питання щодо його відділення від загального бібліотекознавства в окрему спеціальну історичну дисципліну. Скоріше за все, того не вимагав час, ситуація в самій науці. Через 12 років після вказаної публікації ми повертаємося до заявленого колегами питання. До цього нас стимулюють значні якісні перетворення в бібліотечній галузі, бібліотечному процесі України, який набув інформаційного змісту, і скромні власні дослідження в ділянці стародавніх бібліотек й безпосередньо Бібліотеки Ярослава Мудрого, що здійснюються в контексті сучасної історичної думки (з характерною для неї поляризацією методологічних підходів).

Особливий інтерес для аналізу запропонованої нами теми статті становлять теоретичні висновки Л.Дубровіної. Вона осмислює підходи до спорідненості на рівні поняття циклу документально-комунікаційних (або інформаційно-комунікативних наук), який поєднує не лише бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство й інформатику, а й джерелознавство, археографію, музеєзнавство та інші дисципліни, пов'язані з описом джерел⁶.

Відсунення бібліотекознавства в бік прикладних досліджень за радянських часів пояснюється об'єктивними ідеологічними причинами, занепали цілі наукові напрями, зокрема філософія бібліотек, філософія книги, соціологія бібліотек, історія бібліотек та ін., не велись дослідження бібліотек з погляду культурології, соціології тощо. Досі в українській історичній науці нема узагальненої аналітичної праці з історії бібліотек України. Єдиною у вітчизняній науці фундаментальною працею з історії

бібліотек України є монографія Л.Дубровіної та О.Онищенка «Історія Національної бібліотеки України. 1918–1939 рр.» (К.: НБУВ, 1998).

Аналізуючи проблеми бібліотекознавства, В. П. Леонов розглядає його з позицій критеріїв, що висуваються до фундаментальних наук. Він, виходячи із сучасного стану системи соціально-комунікаційних наук та їх специфіки, справедливо вважає бібліотекознавство їх невіддільною частиною⁷. Звичайно, його концепція жодним чином не суперечить класичному визначенню бібліотекознавства, що подається (з деякими відмінностями у визначенні) в уже класичних підручниках (наприкл.: Карташов Н.С., Скворцов В.В. *Общее библиотековедение*. Учебн.: в 2-х ч. – М.: МГУК, 1996). Однак і корифеї бібліотекознавства не підходять до аналізу дисципліни з погляду СІД, тим більше в контексті їх сучасного розвитку та методології.

Це, скоріше за все, пояснюється тим, що бібліотека ХХІ ст. як соціальний інститут не тільки пройшла тривалий шлях еволюційного розвитку, а й суттєво відрізняється від тієї, від якої веде своє походження. Крім того, з нашого погляду, і в бібліотекознавчих працях, поготів у працях із СІД, не враховано те, що становлення дисциплінарного образу бібліотекознавства відбувалося у свій спосіб і пов'язане, як і в кожній дисципліні, з розробкою теоретико-методологічних проблем науки та формуванням і виокремленням ознак організованої незалежності цієї галузі знань, хоча бібліотекознавство є організаційно дисциплінарною структурою СІД, що має дисциплінарно сформований статус.

У цьому контексті важливого значення набуває поняття концепції бібліотеки. В.Скворцов відносить цю проблему до фундаментальних проблем бібліотекознавства, зазначаючи, що однакостайності думку вчених у даному питанні нема⁸.

Підкреслимо, В.Скворцов має на увазі бібліотеку не давньоруську, а ту, що формувалася вже певним усталеним чином, за певними закономірностями і критеріями. Стародавня бібліотека створювала ці підвалини, не маючи місцевих аналогів.

Проблема концепції бібліотеки стоїть особливо гостро в ХХІ ст., коли бібліотека трансформується не просто в яскраво виражену бібліотечно-інформаційно систему, а за визначенням і концепцією (що набуває дедалі більшого визнання в наукових колах) академіка О.Онищенка, в інфополіус⁹.

З нашого погляду бібліотека-інфополіус у переважній більшості аспектів – об'єкт вивчення інформаційних наук, а не історичного бібліотекознавства. Підстави до такого висновку дає нам власне дослідження стародавніх бібліотек Київської Русі і зокрема Бібліотеки Ярослава Мудрого.

Визначення її концепції, побудова теоретичної моделі реконструкції фонду дає змогу по-новому подивитись на проблему концепції бібліотеки взагалі й, зокрема, на предмет бібліотекознавства. Його головним об'єктом при такому ракурсі стає, на відміну, від визначення В.П.Леонова, не бібліотечний процес, а насамперед стародавні бібліотеки (СДБ), пов'язані з нею зародки бібліотечного процесу як похідні її діяльності.

Дослідження Бібліотеки Ярослава Мудрого є історико-книгознавчим та бібліотекознавчим дослідженням. Перший, базовий етап – побудова теоретичної моделі реконструкції фонду бібліотеки. На її підставі буде розроблено бібліографічну модель фонду, побудовано електронний каталог (книжних та архівних фондів), електронну бібліотеку Ярослава Мудрого, що наповнюватиметься в міру досліджень; здійснюватиметься поступова реконструкція книжного та архівного фонду¹⁰.

Бібліотекознавча наука, весь час послуговуючися досвідом минулого, по суті ніколи не зверталася до свого першоджерела, не підходила до нього як до об'єкту дослідження. Наше дослідження Бібліотеки Ярослава Мудрого в ракурсі побудови теоретичної моделі реконструкції її фонду та створення концепції Бібліотеки є першим у вітчизняній науці і самостійним. Ці роботи ведуться в НБУВ з 1998 р.¹¹ В процесі дослідження відбувається процес реконструкції цілого пласту культури, духовності, самої епохи не тільки Київської Русі, а й взагалі раннього середньовіччя. Робота підтверджує взаємну інтеграцію,

спільність багатьох наукових методів і методологій у книгознавстві, бібліотекознавстві, архівознавстві, документознавстві, джерелознавстві, паперознавстві, літературознавстві, палеографії, мовознавстві тощо.

Об'єктивно відтворити картину минулого допоможе реконструкція бібліотечного фонду. Для реконструкції фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого потрібні спільні зусилля багатьох учених: надто нестандартний матеріал підлягає вивченню. Електронний каталог, електронна стародавня бібліотека дадуть можливість об'єднати творчий колектив дослідників із різних країн світу і вирішити питання в комплексі.

У цій комплексній програмі міждисциплінарних досліджень повинні виконати кожний свою частину досліджень учені різних країн: історики, літературознавці, мовознавці, філософи, палеографи, культурологи, книгознавці, кодикологи, архівознавці, мистецтвознавці, візантологи, книгознавці, бібліотекознавці, бібліографознавці, пергаментознавці та ін. Таку можливість спільних ґрунтовних досліджень, вільного доступу до раніше недоступних джерел створить ЕК та ЕСДБ.

Дослідження Бібліотеки Ярослава Мудрого¹² дає підстави для перегляду концепції сучасного бібліотекознавства та його місця в групі СІД. Книгозбірня являла собою поліфункціональну систему і виконувала багатофункціональні функції¹³ великокнязівської, соборної, шкільної бібліотеки для потреб нижчої школи¹⁴, була науковою базою для давньоруських книжників-філософів, перекладачів Ярославового кола: при ній діяв скрипторій (книгописна майстерня), функціонував великокнязівський архів, що водночас був дипломатичним, державним, міським, митрополичим¹⁵; книгосховище (склад) був за змістом і функціями структурою схожою на сучасний книжний колектор.

Бібліотека Ярослава Мудрого – єдиний з архівом організм. Так, деякі рукописні книги, як наприклад, «Повість временних літ», що має бути включена до ЕК, і до ЕСДБ, справедливо вважається в науці і першим давньоруським архівом¹⁶.

Архівами, формуваннями їх фондів займаються архівісти; склад давніх архівів вивчають архівознавці, історики, культурологи, бібліотекознавці. Розробка теоретичної моделі реконструкції архівного фонду бібліотеки Ярослава Мудрого здійснюється на підставі синтезу специфічних пам'яток сфрагістики, з паралельним аналізом писемних пам'яток (актів), літописів, синодиків, зрозуміло й археологічних предметів. Ми широко залуцаємо її методи. Вона ж, у свою чергу, розглядається інколи як відділ дипломатики (вважає своїм завданням датування та визначення місця складання акту, виходячи з печатки, що на ньому збереглася). А дослідження договорів займаються: історики, правознавці, мовознавці, літературознавці, лінгвісти та ін. Договори, грамоти, угоди завжди згідно із дипломатичним етикетом супроводжували вислі печатки. Печатка має іконографічний ракурс. Вивченням печаток займається сфрагістика, яка ґрунтується на іконографічному та епіграфічному методах, що є невід'ємною частиною актового джерелознавства. Засоби сфрагістики дають можливість установити, кому належала печатка, в який час вона була виготовлена. На цьому етапі дослідження застосовуються паралельно методологія бібліотекознавства та сфрагістики.

Сфрагістичні джерела мають тенденцію, як підкреслював В. Л. Янін, розширювати свою похідну базу в будь-яких напрямках, особливо збагачуючися за рахунок нетрадиційних для них категорій джерел¹⁷. Тобто, йдеться про подальшу, з одного боку, інтеграцію спеціальних історичних дисциплін, а з, іншого, про поступову їх трансформацію в замкнуту галузь знання. У нашому випадку це – історичне бібліотекознавство.

При чому, кожна з допоміжних історичних дисциплін набуває двоступеневої структури, включаючи в себе джерелознавчу ступінь. Тобто, на стадії початкового джерелознавчого осмислення матеріалами і на стадії історичної побудови ці дисципліни вже не можуть існувати замкнено. Вони ніби вириваються з тісного простору, відведеного їм традиційною класифікацією джерел. Однак, за однією із концепцій, що існує в історичному

джерелознавстві, лише ті джерела, що мають мовне ототожнення (тобто тільки письмові) визнаються документами¹⁸.

Реконструйований архів Бібліотеки Ярослава Мудрого матиме електронну форму, електронний образ, однак водночас матиме й мовне ототожнення. Цю реконструйовану форму можна вважати історичним документом, попри те, що ми повинні включати в опис деяких одиниць збереження як історичне джерело вислі печатки (тривимірний об'єкт).

Текст, хоча й реконструйованих одиниць збереження, – на думку С.Кулешова, – «для бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства – все одно документ, позаяк він зафіксований на речовому виробі», тим більше що основною функцією його «є збереження та розповсюдження (передача) інформації у просторі та часі»¹⁹. Та частина документів у великокнязівському архіві – не тільки текст (простежений безпосередньо чи опосередковано, як згадка в інших історичних джерелах), а й текст, який треба поєднувати з тривимірним джерелом (печаткою)²⁰. Тобто, постійно відбувається міждисциплінарна інтеграція, застосування різних методологічних підходів, які, не зливаючись, доповнюють та збагачають один одного.

Коли ми пропонуємо своє бачення концепції СДБ, ми тим самим пропонуємо своє бачення моделі стародавньої бібліотеки. Створити найбільше наближення дає нам можливість не тільки дослідження джерел, а й використання в нашому конкретному дослідженні методологічних підходів цілого ряду наук, що належать до СІД. Одними засобами бібліотекознавства побудувати теоретичну модель реконструкції фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого неможливо. Та наважимося стверджувати і те, що саме невизнання фундаментальних положень бібліотекознавства, інколи й незнання його методології, напрацьовань гальмують не тільки розвиток історії бібліотек, а й тісно пов'язаних з цією галуззю досліджень в інших спеціальних історичних дисциплінах.

У зв'язку з вищесказаним, для цілого ряду СІД має принципове значення й новий історико-хронологічний підхід до пері-

одизації історії вітчизняної бібліотечної справи, оскільки бібліотеки не дуже активно, як то належить, вивчалися в контексті історії та культури нашої країни, а зараз ці критерії потребують принципової зміни. При чому кожна із СІД (сфрагістика, дипломатика, кодикологія, кодикографія, архівознавство, бібліополістика, навіть геортологія тощо) можуть застосовувати свою методологію при включенні бібліотечної справи в історію і культуру країни, використовувати різні критерії залежно від об'єкту та цілей конкретного дослідження.

У зв'язку з вищесказаним надзвичайно актуальною теоретичною і фундаментальною проблемою сучасного бібліотекознавства є проблема періодизації українського бібліотечного процесу.

Системний та історико-хронологічний підхід дають підстави для ствердження, що початок розвитку бібліотечного процесу на наших землях слід вести від появи перших бібліотек, що припадає на час заснування Десятинної церкви в Києві (X ст.).

В основу концепції періодизації історії вітчизняної бібліотечної справи, на наш погляд, має бути покладений історичний принцип, на відміну від російського бібліотекознавця М.Дворкіної²¹, яка в основу періодизації історії бібліотечного процесу в Росії кладе якісні параметри, які відбивають процеси зростання числа бібліотек та якісних змін у бібліотечній справі, як появу бібліотек у Росії (приблизно X–XV ст.); формування бібліотек для еліти, одержавлення бібліотечної справи (XVI–XVIII ст.), формування бібліотек для публіки (XIX ст.), появу і розвиток мережі бібліотек (початок XX ст. – 90-ті рр. XX ст.), інтенсивний розвиток бібліотечної справи в умовах інформатизації (починаючи з 1990-х рр.).

Як показало дослідження Бібліотеки Ярослава Мудрого, СДБ є бібліотечною моделлю своєї епохи: відображенням її культури, духовності, політики, розвитку державності, міжнародного іміджу. Ми моделюємо не тільки бібліотеку, не тільки розвиток бібліотечного процесу на наших землях, ми моделюємо епоху Київської Русі і ці критерії та підходи можемо логічно екстра-

половати на розвиток усього книжно-бібліотечного процесу в Україні.

Така постановка питання дає похідні для принаймні двох моделей давньоруської бібліотеки: 1) за змістом; 2) за характером призначення і виконання функцій. Причому модель (1) може екстраполюватися на будь-яку соборну чи монастирську, приватну, родову бібліотеку не тільки середньовіччя, а й наступних епох і має теоретичне та практичне значення для вивчення фондів такого типу бібліотек, тобто бібліотек багатфункціональних, що і дає підстави говорити про моделювання епохи.

При розробці моделі фонду Софійської бібліотеки необхідно врахувати загальний досвід роботи з моделювання фондів.

Річ у тім, що схема наук у давньому суспільстві була інша. Отже, для того, щоб вирішити дане питання, необхідно знайти спільні методологічні підходи для таких дисциплін, як історія, філософія, бібліотекознавство, наукознавство.

Л.Дубровіна дає фундаментальне визначення моделі рукописної книги. Ми екстраполюємо його на поняття бібліотека, розуміючи під моделлю Бібліотеки Ярослава Мудрого системну структуру змістових компонентів бібліотеки як об'єкта бібліотекознавства та цілого ряду пов'язаних з ним дисциплін (історії, книгознавства, архівознавства та цілої групи спеціальних історичних дисциплін із цього ж ряду – дипломатики, сфрагістики, мистецтвознавства, документознавства, паперознавства, джерелознавства, папірусознавства тощо), які дають змогу вивчити бібліотеку як цілісний об'єкт, тих компонентів, що відображають діяльність розвитку цього соціального інституту в контексті розвитку суспільства епохи Київської Русі.

Дослідження і реконструкція фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого потребують знань із загальної історії, дипломатики, юриспруденції, політики, економіки, історії церкви, мистецтва, мовознавства, літератури, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, фольклористики, медицини, хімії, астрономії, біології тощо. При вивченні питання ми інтерпретуємо теоретичні ідеї, поняття, засоби дослідження із таких суміжних

гносеологічних дисциплін, як історія філософії, системологія, теорія систем, наукознавство, книгознавство (зокрема, кодикологія та кодикографія), бібліографознавство, документознавство, культурологія, палеографія, сфрагістика, дипломатика тощо.

Однак якщо ми проаналізуємо вельми широкий спектр наукової літератури з вітчизняного бібліотекознавства, з історії бібліотек, фондознавства, то дійдемо висновку, що в жодній з цих праць не робиться навіть спроби запропонувати модель стародавньої бібліотеки, тим більше великокнязівської, яка набула статусу державної³ і по суті є фундаментом для розвитку всього бібліотечного, книжного та архівного процесу в Україні. Не досліджена і сама бібліотека Ярослава Мудрого як основа розвитку цього процесу, як історичне джерело та історичний факт, як джерело для розвитку вищеназваних СІД. Тобто, початки, витoki бібліотечно-книжного процесу, базис стародавньої бібліотеки, на якому виникла надбудова (наступний бібліотечний процес і наука про нього), ще не знайшли у вітчизняній історичній науці теоретичного обґрунтування.

На сьогодні не виокремлено і не розроблено періодизацію бібліотечного процесу України. Вести його початок, з нашого погляду, необхідно з 988 року, з року прийняття Київською Русю християнства, оскільки Володимир Святославович привіз із собою з Візантії не тільки нову віру, а й книжки для ведення богослужіння та навчання грамоті⁴. З тих невеликих киеворуських церковних книгзбірень, про обсяг яких навряд чи можна говорити як про бібліотечний фонд, і веде свій початок бібліотечно-книжковий процес на наших землях.

Наважимося, вдаючися до історичного принципу, запропонувати такий проект періодизації українського бібліотечного процесу: X–XII ст. – початковий етап формування бібліотечного процесу за часів Київської Русі, створення бібліотек та поява перших ознак бібліотекознавчої науки в Україні (до нашестя монголо-татарської навали); XIV–XV ст. – формування бібліотек монастирських, церковних, козацької старшини (фе-

номен притаманний тільки українському бібліотечному процесу), приватних князівських бібліотек, тобто книгозбірні періоду козаччини; XVI–XVIII ст. – бібліотеки України після Переяславської Ради, виникнення бібліотек вищих навчальних закладів; XIX–XX ст. – розвиток бібліотечного руху в умовах існування України в складі Російської імперії, бібліотеки української «Просвіти» (унікальне явище в історії міжнародного просвітнього та бібліотечного процесу) та міських бібліотек; 1917–1919 рр. – бібліотечний процес періоду Української революції; 1919–1928 рр. – вітчизняні бібліотеки періоду Відродження української культури та духовності; 1928–1941 рр. – український бібліотечний процес періоду сталінських репресій; 1941–1946 рр. – бібліотечна Україна періоду Великої Вітчизняної війни; 1946–1991 рр. повоєнне відновлення та продовження розвитку публічних та академічних бібліотечних мереж; 1991 рр. – розвиток бібліотечного процесу в умовах незалежності (Українська держава).

Історія бібліотек України повинна зайняти своє місце і в структурі культурології, знанні системному та багат шаровому, хоча її методи, її відношення до тих чи інших галузей наукового знання залишається предметом дискусій», оскільки культурологія виникла на стику історії (а бібліотекознавство є спеціальною історичною дисципліною), філософії (філософія бібліотек), соціології (соціологія бібліотек), психології (психологія бібліотечного обслуговування), антропології (без цього фактору неможливе бібліотечне обслуговування), інформатики (бібліотека є інформаційним центром)²².

Пристаємо до думки В.М.Рички, який справедливо наголошує, що «давньоруська проблематика непомітно виокремилась у самостійну спеціальність²¹. Історія бібліотек, особливо давніх, дедалі відмежовується від бібліотекознавства в окрему ділянку; все відчутніше виділяється історичне бібліотекознавство як одне із напрямів спеціальних історичних дисциплін, на відміну від інформаційного бібліотекознавства, що цілеспрямовано виокремлюється в окрему дисципліну і тяжіє до інформаційних

наук. Уже очевидно, що його функціональне наукове поле має активно включити і засвоїти й методи і методологію юридичних та політичних наук, що підтверджують дослідження останніх років Я.О.Чепуренко. Сучасне бібліотекознавство послуговується методологічними підходами й методами, запозиченими з інших галузей знань, які теж збагачуються корисними для себе методами і підходами, перенесеними з бібліотекознавства. Нині воно перебуває в площині цілого комплексу інформаційних наук, синтезуючися з ними, але залишаючи свій традиційний каркас та підвалини й традиційні класичні концепції щодо призначення бібліотеки та її ролі в суспільстві.

Вищесказане дає підстави для висновку, що слід розмежовувати такі напрями, як історичне бібліотекознавство (історія бібліотек та бібліотечної справи), бібліотечна справа та фондознавство, правове бібліотекознавство – усі СІД та інформаційне бібліотекознавство (бібліоінформатологія – інформатика)²³. Отже, у нас є об'єктивні підстави *виокремити історичне бібліотекознавство як самостійну галузь спеціальної історичної дисципліни. Її предметом повинно стати дослідження такого соціально-інформаційного та культурологічного джерела як бібліотека в комплексі її історичного розвитку та факту історичної дійсності.*

Утім, ми розуміємо, що висловлені думки – лише початок серйозного обговорення проблеми. Ілюзій на швидке її розв'язання не залишає й В.Леонов. «Побудова фундаментальної бібліотечної науки, – зауважує російський учений-бібліотекознавець і культуролог, – справа майбутнього, притому не найближчого. Якщо говорити про Бібліотекознавство як про науку в строгому смислі слова, то воно має навчитися оперувати величезною кількістю історичних, соціологічних, лінгвістичних, логічних, математичних та інших фактів (дослідження СДБ саме цьому й сприятиме. – Н. С.). В цьому разі бібліотекознавство може зробити обґрунтоване узагальнення і побудувати довгострокові прогнози»²⁴. В.Леонов підкреслює, що час для такого розуміння бібліотекознавства не прийшов.

«У нашому розпорядженні є монографії, дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів, які відповідають високим стандартам, відрізняються багатством думок та узагальнень. Ці книжки, – підсумовує В. П. Леонов власні роздуми, – не утворюють єдиної бібліотечної науки, вони подібні островкам в океані. Вивчаючи їх, ми лише фрагментарно, мозаїчно систематизуємо знання та робимо теоретичні узагальнення»²⁵.

Сподіваємося, що наше дослідження стародавньої бібліотеки часів Київської Русі, зроблені нами теоретичні узагальнення сприятимуть перетворенню цієї мозаїчної картини в єдину цілісну картину бібліотечного процесу та історичного бібліотекознавства як спеціальної історичної дисципліни.

1. Полонська-Василенко Н. Д. Київ «стольний град» Володимира та Ярослава. Доповідь, прочитана на засіданні пленуму Музею-архіву перехідної доби історії Києва 12 серпня 1942 р. – Наукові праці НБУВ. / Передмова І. Верби; Підготовка тексту до друку Н. Солонської. – 1999. – Вип. 2. – С. 327–354; Солонська Н. Г. Передне слово // Антонович Д. К.; Нью-Йорк; Відень; К. – К.: НБУВ, 1995. – С. 3–6; Толочко П. П. Бібліотека Ярослава Мудрого // Від Русі до України. – К.: Абрис, 1997. – С. 100–106; Котляр М. Ф. Ярослав Мудрий (До 1000-річчя з часу народження) // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – 1978. – № 6. – С. 89–101; Його ж. Таємниця, яку почули віки // Вечірній Київ. – 1982. – 18 черв.; Его же Великий князь Київської Русі Ярослав Мудрий // Рідний край (Буенос-Айрес). – 1978. – 31 серп.; Карпатська Русь (Йонкерс, США). – 1978. – 1 груд.; Життя і слово (Торонто). – 1979. – 9 квіт.; Его же Ярославов ряд 1054 г.: политические перспективы и последствия // Восточная Европа в древности и средневековье. Политическая структура Древнерусского государства. Тез. докл. – М., 1996; Його ж. Ярославов ряд 1054 г. и его политические последствия // Історія Русі-України (Історико-археологічний збірник). – К., 1998; Його ж. Спадок Ярослава Мудрого (До проблеми історичної пам'яті літопису) // УІЖ. – 2000. – № 4. – С. 73–79; Моргілевський І. Київська Софія в світлі нових спостережень. – Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. X. - №

14843. – Арк. 16; Візир М. Ярославова бібліотека // Українська культура. – 1990. – № 2. – С. 26–27; – № 3. – С. 12–13; Солонська Н. І Була там, наче мед у сотах мудрості. Бібліотеці Ярослава Мудрого – 965 років // Президентський вісн. – 2002. – № 43 (1).

2. Хавкина Л.Б. Научная разработка вопросов библиотековедения // Труды первой конф. науч. б-к РСФСР. – М., 1926. – С. 29–34; Фруммин И. Библиотековедение: объект, предмет, функции // Библиотекарь. – 1977. – № 2. – С. 64–68; Соколов А.В. Общее и социальное в современном библиотековедении // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1981. – № 3. – С. 3–14; Слободяник М.С. Библиотековедческие исследования Центральной научной библиотеки им. В.И.Вернадского АН Украинской ССР // Оптимизация научных исследований в области библиотековедения и библиографии: Сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 174–189; Слободяник М.С., Попроцкая В.Г. Развитие научной организации труда в ЦНБ АН УССР: Итоги, перспективы // Оптимизация информ.-библ. технологий: Сб. науч. тр. – Новосибирск, 1988. – С. 35–44; Их же. Теоретические и организационные аспекты подготовки к внедрению нового хозяйственного механизма в научной библиотеке // Управление научной библиотекой в условиях НТР. – Новосибирск, 1991. – С. 14–25; Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. – К.: Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 266 с.; Дворкина М.Я. Периодизация – это отражение сущностных изменений // Библиотековедение. – 2000. – № 3. – С. 96–100 та ін.

3. Дубровіна Л.А. Рукописна книга як об'єкт національного бібліографічного репертуару України в контексті поняття «писемна пам'ятка» та її автора // Наук. пр. НБУВ.– К.: НБУВ, – Вип. 2. 1999. – С. 141–155; Її ж. Інформаційно-документальні описи писемних джерел: бібліографія, археографія, кодикографія // Бібл. вісн. – 1992. – № 1. – С. 13–29; Її ж. Кодикографічний опис рукописної книги як метод у науково-інформаційній репрезентації джерела // Спеціальні історичні дисципліни. – К.: НАН України; Ін-т історії НАН України, 2001. – С. 130–140.

4. Онищенко О. С. Наукове освоєння тисячолітньої літописної та книжної спадщини (в НАН України та НБУВ) // Наук. праці НБУВ.– 2000. – Вип. 3. – С. 6–13; Його ж. Вернадський та його внесок у засну-

вання та розвиток Національної Бібліотеки Української Держави // Бібл. вісн. – 2003. – № 2. – С. 2–9; Дубровіна Л., Онищенко О. Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. 1918–1941. – К.: НБУВ, 1998. – 335 с.

5. Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие. – К., 1992. – С. 56–63.

6. Дубровіна Л.А. Рукописна книга як об'єкт національного бібліографічного репертуару України... – С. 143, 145; Її ж. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. – К., 1998.

7. Леонов В.П. Библиотековедение как фундаментальная наука // Наук. праці НБУВ. – Вып. 2 – К.: НБУВ, 1998. – С. 215.

8. Скворцов В.В. Современная концепция библиотеки // Вестн. Моск. гос. ун-та культуры и искусств. – 2003. – № 2. – С. 113–115.

9. Онищенко О., Попроцька В. Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (1993–1998) // Бібл. вісн. – 1998. – № 3. – С. 6; Вони ж. Основні підсумки наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (1999) // Там само. – 2000. – № 2. – С. 6–16.

10. Солонська Н.Г. Бібліотека Ярослава Мудрого як «поле документації» та як архів епохи Київської Русі // Арх. України. – 2003. – № 1–3. – С. 107–129; Попроцька В., Солонська Н. Від бібліотеки Ярослава Мудрого – до Національної бібліотеки України // Дивослово. – 2001. – № 10. – С. 66–69; Солонська Н.Г. Щодо створення зведеного каталогу давньоболгарських джерел, які знаходилися в імовірному каталозі фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого // Студії з архівної справи та документознавства. – 2003. – Т. 10. – С. 32–37; Її ж. Збірник Святослава 1073 року як джерело для вивчення та реконструкції фонду бібліотеки Ярослава Мудрого (до 930-річчя від часу створення) // Вісн. Книжкової палати. – 2003. – № 7, № 8; Її ж. Бібліотекарі Каллімах, Костянтин Філософ. Книжник Іларіон: освіта, вчителі та професійне кредо // Там само. – 2003. – № 2. – С. 38–44.

11. Солонська Н.Г. Книгознавчі читання в НБУВ, присвячені реконструкції бібліотеки Ярослава Мудрого // Бібл. вісн. – 1999. – С. 45–46; Її ж. Автори книг бібліотеки Ярослава Мудрого: біографічні матеріали // Наук. пр. НБУВ.– К.: НБУВ, 2001. – Вып. 7. – С. 333–384; Пе-

щак М.М., Солонська Н.Г. 925 років визначній давньоруській пам'ятці – Збірнику Святослава 1076 року // Бібл. вісн. – 2001. – № 6. – С. 52–53.

12. Солонська Н.Г. Літописні джерела до історії формування бібліотеки Ярослава Мудрого // Архівознавство. Джерелознавство. Міжвідомч. зб. наук. праць. Джерелознавчі дисципліни. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 209–236; Павленко С., Солонська Н. Літописознавство в Україні 50–90-х рр.: Аног. огляд матеріалів «Українського історичного журналу» (1957–1998) // Наук. пр. НБУВ. – К.: НБУВ, 1998. – Вип. 2. – С. 120–145.

13. Солонська Н.Г. Бібліотека Ярослава Мудрого в працях вітчизняних науковців (1918 р. – 10-ті роки ХХІ століття) // Ін-т історії України НАН України, 2004.

14. Солонська Н. Г. Давньоруські школи: Від Володимира Святого до Ярослава Мудрого // Сіверянський літопис. – 2003. – № 4. – С. 13–22.

15. Солонська Н.Г. Дипломатичний архів бібліотеки Ярослава Мудрого. Спроба реконструкції // Україна дипломатична. – К., 2004.

16. Солонська Н. Науковий доробок Михайла Брайчевського через призму реконструкції фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. пр. пам'яті відомого вченого-історика, доктора історичних наук Михайла Брайчевського. – Число 10. – Част. 1. – К.: НАН України; Ін-т історії України, 2003. – С. 25.

17. Янин В.Л. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. – М., – Т. 1. 1970.

18. Кулешов С.Г. Про значення поняття «документ» // Бібл. вісн. – 1995. – № 1. – С. 3.

19. Там само.

20. Солонська Н. Бібліотека Ярослава Мудрого як «поле документації» та як архів епохи Київської Русі // Арх. України. – 2003. – № 1–3. – С. 107–129.

21. Дворкина М.Я. Периодизация – это отражение сущностных изменений // Библиотековедение. – 2000. – № 3. – С. 97.

22. Іваненко Б.В., Онищенко О.С., Сохань П.С. Державна програма

– «Книжкова спадщина України: Створення бібліографічного реєстру та системи збереження та загальнодоступності» (ДКНТ, Напряму 7. 1. 1.) і її проект «Архівна та рукописна Україніка» // Національна архівна інформаційна система «Архівна і рукописна Україніка». Інформація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи. Зб. наук. праць. – К., 1996. – Вип. 1. – С. 5–11; Онищенко О.С. Наукове освоєння тисячолітньої літописної та книжної спадщини (в НАН України та НБУВ) // Наук. праці НБУВ. – 2000. – Вип. 3. – С. 6–13; Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць. – Львів, 1995. Вип. 2; Боряк Г. Документальні ресурси національної та державної спадщини України: Бібліографічна, кодикологічна та археографічна Україніка (сфери дії та розмежування понять) // Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К., 1995. – Вип. 3. – С. 4–21; Омельчук В. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки // Бібл. вісн. – 1995. – № 5. – С. 3–13.

23. Солонська Н.Г. Наук. пр. НБУВ. – 2002. – Вип. 8, 9.; Через призму бібліотечної комунікативістики // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – № 12.

24. Леонов В.П. Вказ. праця. – С. 215.

25. Там само.

Nataliya Solonska

**ANCIENT LIBRARIES OF KYIVSKA RUSS IN THE CONTEXT
OF SPECIFIC (SPECIAL) HISTORICAL DISCIPLINES**

On the basis of historiography sources the origins of the first libraries, namely Yaroslav Mudriy's library are being researched and conception of development of library science as the specific (special) field in history has been proposed.